

фільмів), час і місце створення, короткий зміст (розповідь про події, обстановку тощо, які знайшли відображення у художньому творі; якщо один із них створений на основі іншого, на кшталт: опера – поеми, кінофільм – роману, то це обов'язково відзначається в денотатно-квалітативному аналізі пропріальної одиниці); для біблійних – про авторів творів, час і місце їх видання, жанр, адресата, серію, обсяг, короткий зміст (для оратіонів також – час і місце реалізації акту мовленнєвого акту); для гемеронімії – про час і місце створення і фіксування денотата, тираж (для пресонімії), певні дані про авторів (для електронімії), короткий зміст; для хрононімії – про конкретну часову характеристику, місце і учасників певної події, причини і наслідки катастроф, зокрема розміри завданих збитків (для катастрофонімії); для ідеононімії і поетонімії – про місце денотата у структурі цілісного художнього твору і відомості про нього відповідно до зазначеного вищу алгоритму.

Складниками екстралінгвальних відомостей про ергоніми може бути інформація про склад, місцезнаходження, час створення, функції, авторів найменувань тощо (структура повідомлення збігатиметься для багатьох ергонімії та прагматонімії (андомонімії) або ідеононімії (студіонімії, редакційнонімії), оскільки такі пропріативи омонімічні).

Безумовно, до складу екстралінгвальних відомостей про денотат може входити і будь-яка інша інформація, яка вказує або хоча б натякає на етимологію пропріальної одиниці. Водночас решта пропонує компонентів, із метою економії мовленнєвих зусиль, при аналізі оніма не завжди наводиться (це залежить насамперед від мети дослідження і можливостей його автора подати таку інформацію).

Література

1. Суперанская А.В. Общая теория имени собственного. – М.: Наука, 1973. – 366 с.
2. Теория и методика ономастических исследований / А.В. Суперанская, В.Э. Сталтмане, Н.В. Подольская; отв. ред. А.П. Непокупный. – М.: Наука, 1986. – 256 с.
3. Основная система и терминология славянской ономастики (Основен систем й терминологија на словенската ономастика). – Скопье, 1983. – 414 с.

УДК 81'38.11

ТУРЧИН М.М., ТУРЧИН В.М.
(Івано-Франківськ)

СТИЛІСТИЧНО-МОРФОЛОГІЧНІ ОПОЗИЦІЇ У РОМАНАХ Е.М. РЕМАРКА “ТРИ ТОВАРИШІ”, “ЧАС ЖИТИ І ЧАС ПОМИРАТИ”, “ЧОРНИЙ ОБЕЛІСК”

Вивчення стилістично-морфологічних опозицій це – не тільки відхилення від мовної норми будь-якої граматичної форми, але й вплив на неї контексту, який разом із семантичним наповненням відіграє важливу роль для створення цілісної структури художнього тексту відповідно до ідейного змісту твору. Стилiстична характеристика частин мови визначається їх категоріальним значенням та способами організації в тексті.

Стилiстичні можливості морфологічного рівня порівняно з лексичними та синтаксичними дещо обмежені, тому що граматична структура є глибинним ярусом мови і їй властива стабільність, чітко визначений інвентар елементів. Проте стилістичне пізнання структури художнього тексту, механізмів його створення неможливе без детального аналізу не тільки лексичних або синтаксичних одиниць, але й морфологічних. У статті ми спробували сконцентрувати увагу на тому, що стилістично релевантними є не тільки відхилення від мовної норми, але й будь-яка морфологічна форма може отримати стилістичне значення під впливом контексту.

Морфологічна стилістика досліджує головним чином диференціації варіантних граматичних форм. Засоби морфології мають менше відхилень від загальнономовної норми, оскільки морфологічний рівень мови виявляє значно більшу стійкість по відношенню до різних функціональних стилів, жанрів і видів усного чи писемного мовлення [2, с. 42].

Нами проведено стилістичний аналіз морфологічних форм з абсолютним стилістичним забарвленням і розглянуто стилістичну характеристику частин мови і різну частоту їх використання. Оскільки названі твори Е.М. Ремарка написані в жанрі реалістичного роману, то для них характерне намагання автора наблизити розповідь до реальних мовленнєвих ситуацій як у діалогах, так і в авторському мовленні. Морфологічні форми поза контекстом мають тільки денотативне значення, їх не можна кваліфікувати як стилістичні, тому що вони є загальноновживаними в інших функціональних стилях.

До абсолютного стилістичного забарвлення належить розмовна форма множини іменників, яка знижує емоційно-експресивну функцію контексту, а це в основному фамільярність або зневага, напр.: *Auf die **Jungens** kann man sich verlassen* [1, с. 197].

Застарілі морфологічні форми мають абсолютне стилістичне забарвлення, хоч можуть трансформуватися в іронічно-марковані, напр.: *Das KZ gehört zu den **Denkmalen** unserer Zeit* [4, с. 184]. Форма множини “*Die Denkmale*” посилює образність вислову на відміну від нейтральної “*Die Denkmäler*”. Архаїчна форма іменників із закінченням “e” вважається формою високого стилю, напр.: *Waffen sind auch verboten in unserem geliebten **Vaterlande*** [3, с. 281]; *Auf dem **Felde** der Ehre gefallen* [3, с. 336]. Емоційний ефект досягається тут завдяки опозиції, що передається морфологічними формами високого стилю, додається до цього і порядок слів (стилістичний синтаксис) та реальні значення, пов’язані з трагедією представників утраченого покоління.

Розмовна мова надає перевагу скороченим формам, які використовуються в діалогах для створення природного колориту, напр.: *Hat’s geschmeckt?* [1, с. 15]; *Sie haben’s gut* [1, с. 61]; *Is denn für’n Modell. Ihr Wagen da?* [1, с. 22]; *Über’ne Viertelstunde* [1, с. 282]; *Halt’s Maul, Eierkopf!* [4, с. 5]; *Macht’s gut!* [4, с. 6]; *Wie wär’s mit einer Tasse?* [4, с. 151].

У романі “Три товариші” немає чіткої вказівки на те, в якому саме місті відбуваються події. Місцевий колорит виражається в тому, що деякі герої розмовляють берлінським діалектом. Це ті персонажі, які належать до нижчих неосвічених суспільних прошарків: служниці, прибиральниці, повії. Отже, місцевий колорит перехресується із соціальним.

Берлінський діалект відрізняється від літературної мови не тільки лексикою, але має власне граматичне правило, де дуже часто замість знахідного відмінка вживається давальний, напр.: ***Ihnen** hab’ ich noch nicht erwartet* [1, с. 15]; *Werden Sie **mir** verraten* [1, с. 16]; *Wo ich **Ihnen** doch hab wie einen Sohn* [1, с. 16]; *Aber nu soll ich **zu die Kinder kommen*** [1, с. 342]. Ці приклади можна віднести до форм із абсолютним стилістичним забарвленням, оскільки їм притаманний відтінок місцевого колориту та розмовної мови.

Специфічним прийомом стилізації є неправильне вживання морфологічних форм для змалювання мовного портрету іноземців, які недостатньо володіють німецькою мовою, напр.: *Sie – gute Mensch. Sie auch – nicht tot – gut bei wir* [4, с. 214]. Звичайно, ці приклади свідчать не про парадигматичні опозиції, а про варіанти окремих слів чи словосполучень. Серед вигуків і звуконаслідувань немає емоційно нейтральних одиниць, вони нічого не називають, але виражають емоції героїв, особливо часто в діалогах, напр.: *Ach Zukunft!* [1, с. 159]; *Pfui, Teufel!* [3, с. 88]; *Ach, Mensch, Gerechtigkeit!* [4, с. 6]; “*Schschsch,*” – *macht künstliche Blondine* [3, с. 67].

Стилістико-морфологічні прийоми дуже часто створюються за допомогою вживання означеного артикля перед власними іменами. Подвійна означеність особи ґрунтується на фамільярному ставленні до добре знайомої людини. Залежно від контексту даний стилістичний прийом може передавати емоційний тон зневаги, здивування або захоплення. В досліджуваних романах він зазвичай виконує першу функцію, напр.: *Und dazu hab ich damals **den Bindig** eine Stunde draußen beschäftigt* [1, с. 52]; ***Der Stahl** saugte sich kalt gegen Daumen und Zeigefinger* [4, с. 25]; *Er traute **dem Immermann** nicht, aber sein Parteigefühl siegte* [4, с. 209]; ***Der Steinbrenner** kann Ihnen zeigen, wo der Kerl ist* [4, с. 209]. У даному випадку не слід плутати використання означеного артикля перед іменами з літературно-розмовною нормою в Австрії та Швейцарії.

Щодо використання стилістичних можливостей частин мови, то вони визначаються категоріальними значеннями кожної та способами організації слів у текстах конкретних стилів та жанрів. У зв’язку з цим виділяють номінальний і вербальний стилі, які визначаються відносною частотою вживання іменників, прикметників і дієслів [5, с. 115]. Звичайно, стиль художньої літератури характеризується варіативністю, тому що тут основним фактором є індивідуально-авторські уподобання. Е. М. Ремарк надає перевагу номінальному стилю, що пояснюється його прагненням до мовної економії, проте це не виключає можливості вживання достатньо великої кількості дієслів.

У художньому тексті субстантивізація допомагає автору досягти найбільшого узагальнення. Іменники стають основними носіями об’єктивної дійсності. Наприклад, опис ярмарки в романі “Три товариші”: *Drehorgelmänner, – äußerste Vorposten des Rummelplatzes. Melancholisch süßes Gebrumm. Auf den zerschlossenen Samtdecken der Orgeln manchmal ein Papagei oder ein frierender, kleiner Affe in einer roten Tuchjacke. Dann die scharfen Stimmen der Verkäufer von Porzellankit, Glasschneidern, türkischen Honig, Luftballons und Anzugsstoffen ... Die Wahrsager, die Sterndeuter, die Pfefferkuchenzelte, die Schiffsschaukeln, die Buden mit den Attraktionen, – und endlich, brausend von Musik, bunt, glanzvoll, erleuchtet wie Paläste, die kreisenden Türme der Karussells* [1, с. 81].

Досліджуючи стилістичні можливості іменників, не можна залишити поза увагою субстантивні метафори, напр.: *Meine Vermieterin ist ein Drache* [3, с. 152]; *Das große Regenfest ist dort im vollen Gange, eine grüne Orgie der Begattung* [3, с. 112]. *Die Salve erstickte rasch in der grauen Watte des riesigen Himmels* [4, с. 39]. *Oben steht der Abend im blauen Mantel am Fenster* [3, с. 91].

Серед інших тропів слід виокремити оксюморон, який вживається автором досить часто, адже в художніх творах це доволі рідкісна стилістична фігура, її експресивний потенціал контрасту дозволяє актуалізувати ключові слова без використання спеціальних синтаксичних конструкцій. Оксюморон у досліджуваних творах виражає багатогранність та неоднозначність понять, від розуміння яких залежить сприйняття світоглядних ідей втілених в художньому тексті, напр: *Die armen Reichen!* [1, с. 281]; *Ein lebendiger Tod* [3, с. 41]; *Dann war es ein wunderbarer Tod* [4, с. 124]; *Sie ist ein schwarzes Glück* [4, с. 173].

Номінальний стиль включає також використання прикметників, які конкретизують все те, що назване іменником. Прикметники є основою творення і функціонування класичного тропу художньої мови як епітет. Особливого значення надає Е.М. Ремарк суб'єктивно-емоційним, оціночним епітетам, які служать створенню художньої дійсності, напр.: *Der feuchte Mond, die leeren Straßen, gläserne Stimme, die schmutzige Stadt, ein bescheidener pflichttreuer Angestellter, ein müder Wind, die unruhige Nacht.*

Незважаючи на переважання іменників у текстах досліджуваних творів, другою за значимістю стилістичною категорією є, звичайно, дієслово. Воно вносить в оповіді відчуття руху, швидкої зміни, підсилює або знижує напруженість, напр.: *Es splitterte und klirrte und riß und rauschte und knatterte...* [4, с. 216]; *Es gab feuerige Tote, und es gab feuerige Verletzte, die schreiend aus den Häusern brachen und rasend im Kreise rannten, biß sie niederstürzten und krochen und heiser fauchten und dann nur noch zuckten und röchelten und nach verbranntem Fleisch stanken* [4, с. 143].

Е.М. Ремарк використовує дієслова для оживлення неживого, для персоніфікації предметів, явищ і сил природи, напр.: *Die Musik verzauberte den Raum* [1, с. 161]; *Weiß er das Pflanzen schreien?* [3, с. 178]; *Wolken wanderten über den Himmel* [4, с. 314].

Лінгвістичне дослідження текстів романів Е.М. Ремарка на морфологічному рівні свідчить, що вони належать у цілому до нормативно-літературного стилістичного шару. Проте автор вживає також морфологічні форми з відносно абсолютним стилістичним забарвленням, а саме – розмовні форми множини іменників, еліптичні розмовні форми, територіально і соціально марковані діалектні дублети, означений артикль перед власними іменами. Романами Е. М. Ремарка не притаманний чітко виражений номінальний чи вербальний стиль. Іменники або дієслова переважають тільки в окремих реченнях і абзацах, створюючи відповідний темп і експресивність розповіді.

Література

1. Зиброва Г.Г. Учебное пособие по немецкому языку для развития навыков устной речи с использованием оригинального текста романа Е.М. Ремарка “Три товарища” –М.: НБИ – Тезаурус, 2001. – 400 с.
2. Стилїстика української мови / За ред. Мацько Л.І. – К.: Вища школа, 2003. – 462 с.
3. Remarque E.M. Der schwarze Obelisk. Geschichte einer verspäteten Jugend. – Berlin, Weimar: Aufbau Verlag, 1965. – 462 S.
4. Remarque E.M. Zeit zu leben und Zeit zu sterben: in 2 Bd. – Charkiw: Ranok, 2002. – Bd. I. – 224 S.
5. Riesel E., Schendels E. Deutsche Stilistik. – М.: Hochschule, 1975. – 316 S.

УДК 159.928:356.13:928:81'243

ФЕДОРОНЧУК Н.М., МАЛІЙ Н.Ю.
(Хмельницький)

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ КРЕАТИВНОЇ СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ ВИКЛАДАЧІВ

У статті йдеться про основні креативні компоненти професійного творчого мислення, його ознаки; розглядаються механізми творчої діяльності. Дається визначення творчого професійного мислення.

Основними креативними компонентами професійного творчого мислення є, на думку більшості дослідників, інтелект і креативність. При цьому родоначальник досліджень у сфері творчого мислення Дж. Гілфорд ідентифікував креативність із дивергентним мисленням як здатністю продукувати різні ідеї [5, с. 189]. Однак, не усі психологи згодні з цим твердженням. Так, Дж. Монета вважає, що у моделі наукової креативності компетентність і конвергентне мислення відіграють фунда-